

Praktyki pedagogiczne oraz udział w projekcie „Poznawaj świat zdrowo” i ich wpływ na kształtowanie się kompetencji nauczycielskich

NATALIA DEMESHKANT*

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ALEKSANDRA WNEK, PATRYK KACHEL, DAMIAN NIEDOJADŁO

Studenckie Koło Naukowe „Nauczyciel z pasją”

Praktyczne wykorzystanie i utrwalanie nabytej teoretycznej wiedzy metodyczno-dydaktycznej i psychologiczno-pedagogicznej są kluczowymi elementami kształcenia nauczyciela. Artykuł ma na celu analizę form i metod kształcenia kompetencji przyszłych nauczycieli ze zwróceniem szczególnej uwagi na warunki sprzyjające zapewnieniu jakości praktycznego przygotowania do pracy w szkole. Celem podjętych badań było poznanie opinii studentów na temat efektywności odbytych praktyk pedagogicznych w szkole. W artykule zostały przeanalizowane różne formy rozwoju kompetencji nauczycielskich, w tym udział w realizacji projektów naukowo-dydaktycznych na uczelni, jak też indywidualna realizacja praktyk szkolnych. W celu określenia poziomu wybranych kompetencji nauczycielskich u studentów różnych kierunków Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie przeprowadzono wstępne badanie z wykorzystaniem kwestionariusza zawierającego pytania dotyczące różnych aspektów przebiegu praktyki szkolnej. Analiza uzyskanych wyników świadczy, że istnieje potrzeba doskonalenia procesu organizacji praktycznego kształcenia przyszłych nauczycieli, wdrażania niestandardowych podejść do realizacji praktyk szkolnych oraz uwzględnienia opinii studentów na temat organizacji i przebiegu praktyk. Stwierdzono także, że udział studentów specjalności nauczycielskich w realizacji projektów naukowo-dydaktycznych jest skuteczną formą praktycznego przygotowania do pracy w szkole oraz sprzyja ukształtowaniu kompetencji nauczycielskich.

SŁOWA KLUCZOWE: praktyki szkolne, projekty naukowo-dydaktyczne, kompetencje nauczycielskie.

W Polsce istnieje wiele problemów związanych z kształceniem nauczycieli. Jedną z największych obaw jest fakt, że przyszli nauczyciele nie są dobrze przygotowani do pracy w szkole. Powody, dla których dobrzy nauczyciele opuszczają szkoły i wybierają inną ścieżkę kariery, są zbliżone do tych występujących w innych krajach (Howes i Goodman-Delahunty, 2015). Jednym z wyjaśnień może być fakt, że nauczanie jest wysoce złożonym procesem, który opiera się na wielu rodzajach wiedzy, a praca nauczyciela jest dość wymagającym zadaniem (Grossman i in., 2009; Watt i Richardson, 2012).

*natalia.demeshkant@up.krakow.pl

Tak samo ważne jest zarówno teoretyczne, jak i praktyczne przygotowanie przyszłych nauczycieli do pracy w szkole. Wiedza, którą powinien mieć nauczyciel, jest złożona i trudna do zdefiniowania. Nie osiągnięto porozumienia co do tego, jak należy ją zdefiniować i co kompetentni nauczyciele powinni wiedzieć i umieć (Goodwin i Kosnik, 2013), ponieważ warunkują to konkretne wymagania szkoły (Nichols, 2005).

W przeszłości podstawa kształcenia nauczycieli skupiała się na wiedzy merytorycznej nauczyciela, czyli znajomości przedmiotu, który ma być nauczany (Shulman, 1987). Następnie obrano kierunek pedagogiki niezależnej od przedmiotu (Ball i McDiarmid, 1990). Wiedzę nauczycieli można więc dziś postrzegać jako dwa niezależne od siebie obszary: pedagogikę i treści merytoryczne.

Wiedza pedagogiczna to znajomość procesów nauczania i uczenia się niezależnych od przedmiotu (Phillips i in., 2011), w tym charakteru procesów uczenia się uczniów i zarządzania klasami (Boyd i in., 2007), a więc może być ona praktyczna, specyficzna i osobista (Cain, 2015). Ten model wiedzy nauczycieli obejmuje również trzy szerokie obszary: wiedzę merytoryczną, pedagogiczno-psychologiczną i merytoryczno-dydaktyczną, które zawierają różne wymiary podrzędne. Wiedza pedagogiczno-psychologiczna nauczycieli dostarcza wiadomości na temat zarządzania klasą, metod nauczania, ocen w klasie oraz procesów uczenia się i indywidualnych cech uczniów.

Każdy z tych aspektów powinien zawierać się w programie kształcenia nauczycieli, a także być uzupełniony i sprawdzony podczas praktyk. Pod tym kątem praktyki studenckie – jako element programu kształcenia – można określić jako metodę nauczania ukierunkowaną na doskonalenie kompetencji przyszłych absolwentów studiów wyższych, która umożliwia powiązanie zagadnień teoretycznych z problemami życia zawodowego, pozwala nabyć doświadczenia i przygotowuje studenta do wejścia na rynek pracy (Klimkiewicz, 2015).

Zadaniem praktyki pedagogicznej jest uporządkowanie i praktyczne zastosowanie wiedzy nabytej podczas studiów oraz rozwinięcie umiejętności dydaktyczno-wychowawczych i opiekuńczych. W trakcie odbywania praktyk student powinien kształtować swoje umiejętności interpersonalne i postawy, aby w niedalekiej przyszłości móc sprostać wysokim wymaganiom nowoczesnej szkoły (Wawrzyniak, 2007).

Artykuł ma na celu analizę form i metod kształcenia kompetencji przyszłych nauczycieli ze zwróceniem szczególnej uwagi na warunki sprzyjające zapewnieniu jakości praktycznego przygotowania do pracy w szkole. Celem poznawczym podjętych badań było poznanie opinii studentów na temat efektywności odbytych praktyk pedagogicznych w szkole.

Udział w realizacji projektów naukowo-dydaktycznych jako forma rozwoju kompetencji nauczycielskich

Nowa podstawa programowa stawia przed szkołą zadanie rozwijania umiejętności i postaw, warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie. Wyrażają to zarówno zapisy dotyczące głównych celów edukacyjnych, jak i wymagań ogólnych oraz szczegółowych związanych z poszczególnymi przedmiotami. W przypadku studentów – przyszłych nauczycieli – udział w realizacji projektów naukowo-dydaktycznych na uczelni pozwala na sprawdzenie wielu kompetencji, które przyniosą korzyści w przyszłej pracy w szkole. Szczególnie dotyczy to kształtowania umiejętności i postaw związanych z pracą zadaniowo-projektową, umiejętnościami współdziałania i pracy zespołowej,

inicjatywnością i kreatywnością. Jako przykład warto przytoczyć udział studentów, członków Studenckiego Koła Naukowego „Nauczyciel z pasją” na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, w realizacji – w latach 2018–2020 – unijnego projektu: „Poznawaj świat zdrowo – zdrowy styl życia ucznia warunkiem efektywności w nauce i wzrostu kompetencji”. Projekt obejmował cykl warsztatów skierowanych zarówno do uczniów szkół podstawowych, jak i liceum. Zajęcia, prowadzone przez studentów w ramach projektu, koncentrowały się na tematyce zdrowego stylu życia. Aby odpowiednio przygotować się do warsztatów, prowadzący musieli opracować wiele różnych podręczników, artykułów naukowych czy scenariuszy lekcji dostępnych online, co z kolei przełożyło się na rozwój ich umiejętności. Studenci modyfikowali propozycje ćwiczeń z poradników i przewodników dla nauczycieli, dostosowując je do potrzeb poszczególnych warsztatów. Potrzeba przekazania uczniom więcej niż zakłada standardowy program nauczania, sprzyjała pogłębieniu wiedzy merytorycznej oraz rozwoju kompetencji planistyczno-projektowych, diagnostycznych i komunikacyjnych. Jednym z przykładów może być udział studentów w piknikach rodzinnych, w czasie których nawiązywali kontakty nie tylko z uczniami, ale również z rodzicami włączonymi w dyskusję na temat piramidy żywieniowej i słuszności włączenia do niej aktywności fizycznej.

Obecnie kompetentny nauczyciel to taki, który podąża z duchem czasu i nieobce mu są nowinki technologiczne, obsługa komputera czy znajomość internetowych gier dydaktycznych. Dlatego też na warsztatach projektowych prezentacje multimedialne stanowiły tło działań oraz obrazowały uczniom poruszane tematy, a telefony komórkowe służyły jako pomocne narzędzia nie tylko do komunikacji czy rozrywki, ale również do nauki i pracy. Potrzeba zaplanowania i realizacji projektowych aktywności uczniów z wykorzystaniem technologii informatycznych sprzyjała rozwojowi zarówno kompetencji pedagogicznych, jak i cyfrowo-medialnych.

Udział w projekcie był znakomitą okazją do wypróbowania rozmaitych strategii i metod nauczania, wykorzystywania i tworzenia środków dydaktycznych oraz kształtowania kompetencji nauczycielskich. Każda edycja projektu to inne, modyfikowane, coraz bardziej interesujące zajęcia, umożliwiające rozwój nie tylko biorących w nich udział uczniów, ale i osobisty studentów – przyszłych nauczycieli.

Rola praktyk szkolnych w przygotowaniu zawodowym przyszłego nauczyciela

Praktyki odbywane przez studentów w szkołach są kwestią bardzo indywidualną. Ich efekty zależą nie tylko od samego studenta, ale przede wszystkim od szkoły, ćwiczeń i nauczyciela prowadzącego praktykę. Dzięki praktykom student ma szansę na zmierzenie się z wyzwaniami, jakie czekają na niego w przyszłym zawodzie, a przede wszystkim może kształtować kompetencje nauczycielskie, które w formie teoretycznej zostały mu przekazane na zajęciach dydaktyki konkretnego przedmiotu.

W celu określenia poziomu wybranych kompetencji nauczycielskich u studentów różnych kierunków Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie przeprowadzono wstępne badanie z wykorzystaniem kwestionariusza w formie anonimowego formularza internetowego. Link z ankietą kwestionariusza został skierowany do studentów I i II stopnia studiów nauczycielskich, którzy odbyli praktykę nauczycielską w szkole. Ankietę wypełniło 50 respondentów.

Ankieta składała się z 19 pytań zamkniętych i otwartych. Dotyczyły one różnych aspektów związanych z przebiegiem praktyki szkolnej, w tym: form i metod nauczania, które

studenci wykorzystywali podczas praktyki; sporządzania dokumentacji szkolnej (nauczyciela przedmiotu/wychowawcy); pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE); a także samooceny zawodowej po odbytych praktykach.

Analiza otrzymanych odpowiedzi na pytanie wielokrotnego wyboru, dotyczące metod i technik nauczania, świadczy o tym, że najczęściej podczas prowadzenia lekcji na praktykach szkolnych studenci wykorzystują pogadankę (90% respondentów), burzę mózgów (75%) i gry dydaktyczne, np. kahoot (75%).

Na podstawie tych wyników można wnioskować, że studenci – przyszli nauczyciele – korzystają z różnych strategii, głównie operacyjnych, asocjacyjnych, problemowych, a zatem również metod i technik nauczania nastawionych na samodzielną i rozwijającą krytyczne myślenie pracę ucznia.

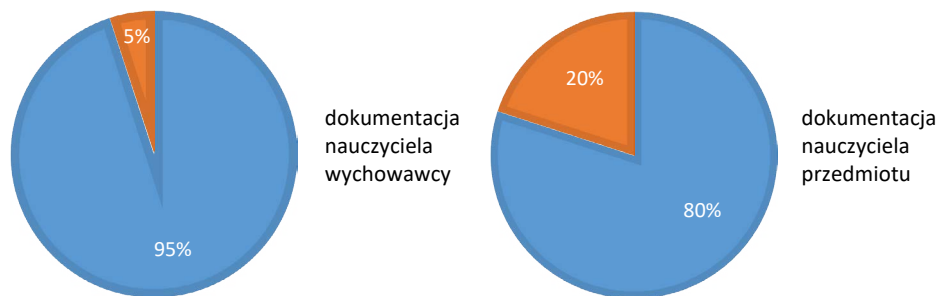
Dzięki praktykom studenci mogli przetestować poznane w teorii metody i techniki nauczania, a także utrwalić merytoryczne oraz psychologiczno-pedagogiczne kompetencje nauczycielskie.

Metody i techniki nauczania można wykorzystać w nauczaniu każdego przedmiotu. Wielu respondentów wskazało również metody laboratoryjne, które są związane z konkretną specyfiką przedmiotu, np. biologią, chemią, fizyką, co świadczy o tym, że studenci kierunków przyrodniczych Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej są świadomi pierwszorzędności metody laboratoryjnej w realizacji celów edukacji przyrodniczej i biologicznej.

Metody wykorzystania gier dydaktycznych wciąż są w polskich szkołach dość innowacyjne, dlatego popularność tej metody wśród przyszłych nauczycieli podczas praktyk szkolnych napawa optymizmem.

Analiza pytań dotyczących umiejętności sporządzania przez respondentów dokumentacji szkolnej świadczy o tym, że studenci nie czują się wystarczająco przygotowani do jej prowadzenia (dokumentacji nauczyciela wychowawcy i w mniejszym stopniu nauczyciela przedmiotu) (rys. 1). Prawdą jest, że każdy ze studentów po zakończeniu praktyk teoretycznie „zaznajomił się z dokumentacją”, lecz niekoniecznie jest to jednoznaczne z zapoznaniem się z dokumentacją czy opanowaniem jej prowadzenia. Jest to temat problematyczny, który może wynikać z ustawy o RODO i związanych z nią ograniczeń w dopuszczeniu studentów do pracy z dokumentacją, co niestety utrudnia im bycie w pełni kompetentnymi nauczycielami.

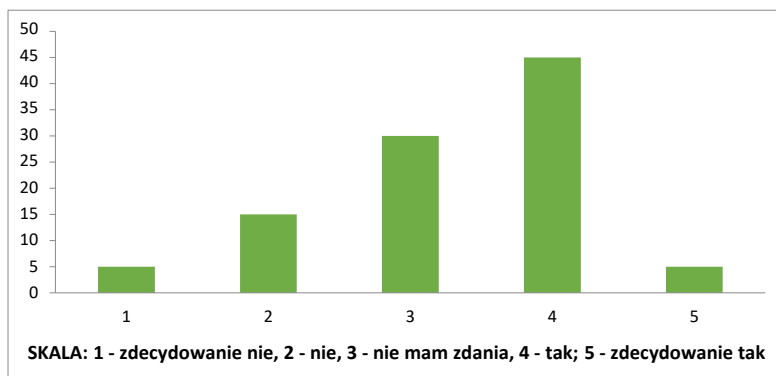
- Praktyki przygotowały mnie do prowadzenia dokumentacji nauczyciela przedmiotu/wychowawcy
- Praktyki nie przygotowały mnie do prowadzenia dokumentacji nauczyciela przedmiotu/wychowawcy

Rysunek 1. Praktyki a przygotowanie studentów do prowadzenia dokumentacji nauczyciela

Odpowiedzi na pytania dotyczące edukacji włączającej wskazały, że aż 80% ankietowanych studentów odbywających praktyki miało kontakt z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) – większość szkół, nie tylko integracyjne, ma takich uczniów. Dlatego tak istotną funkcję pełni szkolny opiekun praktyk, którego zadaniem jest przekazanie wiedzy studentom oraz asystowanie im na lekcjach w klasach z uczniami ze SPE. Tym samym studenci będą musieli dostosowywać tempo pracy na lekcji do indywidualnych potrzeb ucznia, dzięki czemu utrwalą kompetencje psychologiczno-pedagogiczne oraz diagnostyczne.

Analiza odpowiedzi na uogólniające pytanie dotyczące oceny praktyk świadczy o dość szerokiej ich dyferencji (rys. 2)

Rysunek 2. Praktyki a przygotowanie do pracy w zawodzie

Połowa badanych studentów pozytywnie oceniła realizację praktyk szkolnych, jednocześnie niepokoi wysoki odsetek tych, którzy nie byli zadowoleni z czasu spędzonego w szkole pod kątem przygotowania do zawodu nauczycielskiego. Są tego różne powody, co wymaga kontynuacji badań tego zjawiska oraz dołożenia wszelkich starań do lepszego merytorycznego i metodycznego przygotowania studentów przed praktykami. Ważną rolę w tym przygotowaniu odgrywa ścisła współpraca uczelni ze szkołami, w których odbywają się praktyki, dla zapewnienia odpowiedniej organizacji i właściwego przebiegu efektywnej praktyki szkolnej dla studentów – przyszłych nauczycieli.

Podsumowanie

Praktyczne wykorzystanie i utrwalanie nabytej teoretycznej wiedzy metodyczno-dydaktycznej i psychologiczno-pedagogicznej są kluczowymi elementami kształcenia nauczyciela. Udział studentów – przyszłych nauczycieli – w realizacji projektów naukowo-dydaktycznych jest skuteczną formą praktycznego przygotowania do pracy w szkole oraz sprzyja ukształtowaniu kompetencji nauczycielskich. Studenci są świadomi roli nabytego podczas praktyki szkolnej doświadczenia dla przyszłej pracy zawodowej. Poza tym istnieje potrzeba doskonalenia procesu organizacji praktycznego kształcenia przyszłych nauczycieli, wdrażania niestandardowych podejść do przebiegu praktyk szkolnych oraz uwzględnienia opinii studentów na temat organizacji i przebiegu praktyk. Umożliwi to nabycie oraz rozwinięcie studenckich umiejętności dydaktyczno-wychowawczych oraz refleksję nad możliwościami dalszego rozwoju warsztatu zawodowego.

Bibliografia

- Ball, D. L., McDiarmid, W., Houston, W. R. i Sikula, J. (1990). *Handbook for research on teacher education. The subject-matter preparation of teachers*. New York, NY: Macmillan.
- Boyd, D., Goldhaber, D., Lankford, H. i Wyckoff, J. (2007). The effect of certification and preparation on teacher quality. *The Future of Children*, 17(1) 45–68.
- Cain, T. (2015). Teachers' engagement with published research: Addressing the knowledge problem. *The Curriculum Journal*, 26(3), 488–509.
- Wawrzyniak, M. (2007). Rozmowa z prof. dr hab. Stanisławem Dylakiem. *HalloDeutschlehrer*, 24, 32–34.
- Faber A., Mazlish E. (2001). *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*, Wyd. Media Rodzina, Poznań.
- Goodwin, A. L. i Kosnik, C. (2013). Quality teacher educators= quality teachers? Conceptualizing essential domains of knowledge for those who teach teachers. *Teacher Development*, 17(3), 334–346.
- Grossman, M. S. (2009). Autonomous Context Scheduler For Graphics Processing Units. *U.S. Patent Application*, 11/960, 305.
- Howes, L. M. i Goodman-Delahunty, J. (2015). Teachers' career decisions: Perspectives on choosing teaching careers, and on staying or leaving. *Issues in Educational Research*, 25(1), 18.
- Klimkiewicz, K. (2015). Rola praktyk studenckich w doskonaleniu praktycznego aspektu kształcenia studentów uczelni wyższych. *Studia Ekonomiczne*, 225, 93–101.
- Nichols, S. L. i Berliner, D. C. (2005). The inevitable corruption of indicators and educators through high-stakes testing (No. EPSL-0503-101-EPRU). Tempe, AZ: Education Policy Studies Laboratory, Arizona State University. Pobrano 27 września 2005.
- Shulman, L. (1987). Knowledge and teaching: Foundations of the new reform. *Harvard Educational Review*, 57(1), 1–23.
- Phillips, B. M. i Morse, E. E. (2011). Family child care learning environments: Caregiver knowledge and practices related to early literacy and mathematics. *Early Childhood Education Journal*, 39(3), 213–222.
- Watt, H. M., Richardson, P. W., Klusmann, U., Kunter, M., Beyer, B., Trautwein, U. i Baumert, J. (2012). Motivations for choosing teaching as a career: An international comparison using the FIT-Choice scale. *Teaching and Teacher Education*, 28(6), 791–805.

Teaching practice and participation in the project “Poznaj świat zdrowo” (“Explore the world in a healthy way”) and their impact on shaping teaching competences

The practical use and consolidation of acquired theoretical methodological-didactic and psychological-pedagogical knowledge are the key elements of teacher education. The article's aim is to analyse the forms and methods of developing the competences of future teachers, paying particular attention to the conditions conducive to ensuring the quality of practical preparation for work at school. The aim of the research was to determine the opinions of students on the effectiveness of teaching practice at school. The article analyses various forms of developing teaching competences, including participation in the implementation of research and teaching projects at the university, as well as individual implementation of school internships. In order to determine the level of selected teaching competences among students of various faculties at the Pedagogical University of Kraków, a preliminary study was conducted using a survey with questions on various aspects of the course of school practice. The analysis of the obtained results proves that there is a need to improve the process of organising the practical

training of future teachers, implementing non-standard approaches to the implementation of school internships, and taking into account the opinions of students on the organisation and course of such internships. Moreover, it was found that the participation of students of teaching specialisations in the implementation of scientific and didactic projects is an effective form of practical preparation for work in schools and is conducive to shaping teaching competences.

KEYWORDS: school internships, research projects on didactics, teaching competences